

VI eesti teaduskeelee konverents

**tähistamaks
Eesti Vabariigi 100. sünnipäeva
ja
TLÜ teaduskeelekeskuse
10. tegevusaastat**

LÜHITUTVUSTUSED

Tallinna Ülikoolis
7. detsembril 2018

Toimetanud
Kais Allkivi-Metsoja, Peep Nemvalts ja Halliki Põlda

Koostanud, küljendanud ja kujundanud Peep Nemvalts

Märgi „Teaduskeelekeskus 10“ kujundanud Mirjam Männi

Konverentsi sisutoimkond

dr *Peep Nemvalts*, esimees
doktorant *Kais Allkivi-Metsoja*
doktorant *Halliki Põlda*

Täname

*Haridus- ja Teadusministeeriumi eesti terminitööd toetamast,
TLÜ rektoraati
ning humanitaarteaduste instituudi eesti keele ja kultuuri
akadeemilist suunda toetuse eest,
TLÜ konverentsikeskust korraldusabi eest.*

Sisukord

Eesti keel kõrghariduses – lähiminevik, hetkeseis ja tuleviku terendused	
Birute Klaas-Lang	4
Eesti Teaduste Akadeemia ja eesti teaduskeel	
Karl Pajusalu	6
Keemiateaduse algusaastad ja areng Eestis	
Helvi Hödrejäär	7
Vikipeedia artikkel – miljon võimalust kasutamiseks õppetöös • VAATMIK	
Riina Reinsalu, Sirli Zupping	9
Eesti teadusterminite sajand • VAATMIK	
Peep Nemvalts	10
Erialaterminid ja paradigma muutus lapiku Maa ja eesti foneetika näitel	
Mati Hint	11
Õpilaste funktsionaalsest lugemisoskusest ja õpetajate terminitarvitusest robomatematika tundides	
Janika Leoste	13
Tallinna Ülikoolis aastatel 2003–2017 kaitstud ajaloo lõputööde eesti keel juhendaja seisukohast	
Helena Sepp, Alar Sepp	14
Kas tehnikaerialade üliõpilaste lõputööde faktid ja arvud on alati veenvad?	
Kaire Viil	15
Mida teha suurte arvudega?	
Heido Ots	16
Kuhu lähed, eesti oskuskeel? • TÖÖTUBA	
Kadri Sõrmus, Kadri Vare, Sirli Zupping	18
Eesti tehnikateaduskeele ja terminite arendusest Tallinna Tehnikaülikoolis	
Priit Kulu, Jakob Kübarsepp, Rein Laaneots	19
Uus ja vana muusikaloo kategooriatena	
Gerhard Lock	21
Eesti teaduskeelest meditsiinis ühe õpiku näitel	
Alar Veraksitš	22

„Eesti rahva ja riigi püsimise olulisi eeldusi on see, et mis tahes erialal kõrgkooli lõpetanu valdaks eeskujulikku eesti keelt. Selge ja täpne keelepruuk on eriti tähtis õpetajakoolituses, millesse on lõimitud paljud erialad. Keele selguse ja täpsuse teadlik viljelemine kandub siitkaudu üldhariduskoolidesse, sest iga aineõpetaja keelepruuk mõjutab oluliselt õpilase kujunevat keeletaju.“

(Peep Nemvalts. Eesti teaduskeel nõuab pidevat tähelepanu. – Sirp 7.12.2008)

Eesti keel kõrghariduses – lähiminevik, hetkeseis ja tuleviku terendused

Birute Klaas-Lang

Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Kõrghariduse õppekeel on viimastel aastatel olnud väga oluline teema nii Eestis, Balti riikides kui ka Euroopas laiemalt (vt nt EFNIL 2015, Eesti Keeleseisund 2017, Soler, Vihman 2018, Klaas-Lang, Metslang 2018, Rozenvalde 2018). Kõrgharidus ja teadus on küll ainult üks keele kasutusvaldkondadest, kuid keele kestlikkuse seisukohalt äärmiselt oluline, mõjutades väga otseselt keele toimimist tervikuna. Kui ülikoolides võtab õppekeelena võimu enda kätte inglise keel, siis see võib kaasa tuua valdkonna kaotuse esmalt sellega piirnevas (näiteks üldharidus) ja hiljem ka mujal. Eesti keele kestlikkus kõrghariduses on viimasel paaril aastal arutlusel olnud korduvalt nii Riigikogus kui ka arvamusartiklites avalikus meedias, tänavu 5.–6. novembril Keelefoorumil jne. Ka Euroopas tervikuna tuntakse muret järjest enam leviva kalduvuse pärast „kasutada inglise keelt hariduskeelena mitteingliskeelsetes riikides. Suundumus kasutada ülikooliõppes ja teaduses inglise keelt riigikeelte asemel piirab nende keelte kasutusvaldkondi ja arengut ning ohustab seega Euroopa keelelist mitmekesisust, mis on tähtis meie maailmajao kultuurilise mitmekesisuse ja rikkuse jaoks.“ (EFNIL 2015: 290). Paraku on viimastel aastatel Eestis süvenenud tendents pöörata riiklikes visioonides ja programmides järjest vähem tähelepanu eesti keele rolli säilimisele kõrghariduskeelena.

Oma ettekandes annan ülevaate kõrghariduse keelepoliitika teoreetilistest lähte-kohtadest keele kestlikkuse raamistikus, lähiminevikust ja hetkeseisust Eesti kõrgkoolides ja lähemalt just Tartu Ülikoolis õppekeelega seonduvast, aga ka eesti keele tähtsusest või tähelepanuta jätmisest riiklikes olulistest strateegilistes dokumentides. Analüüsin Eesti kõrghariduse keelepoliitikat Euroopa keelepoliitiliste suundumuste ja praktika taustal ja püüan ühtlasi anda ka soovitusi eesti keele kestlikkuse tagamiseks kõrghariduses ja teaduses.

Mida tähendab minu jaoks rahvusülikool?

Rein Taagepera: „Rahvusülikool on ülikool, kus õpetas mu isa, kus õpe ning haldus toimuvad valdavalt eesti keeles, ja mis toob maailma Eestisse ning viib Eesti maailma.“

(Akadeemia 2018: 200)

Rahvusülikooli 2019. aastal peetava 100. sünnipäeva puhul Tartu Ülikooli muuseumi korraldatud fotonäituse „Pane vaim valmis!: Tartu Ülikooli sada nägu” jaoks kirjutatud tekstid. (Akadeemia 2018: 195–203.)

Allikad

- Eesti keeleteisund 2017 = Lukk, Maarika; Koreinik, Kadri; Kaldur, Kristjan; Vihman, Virve-Anneli; Villenthal, Anneli; Kivistik, Kats; Jaigma, Martin; Pertšjonok, Anastasia (2017). Eesti keeleteisund. Tartu: Tartu ülikool ja Balti Uuringute Instituut.
- EFNIL 2015 = Stickel, Gerhard, Cecilia Robustelli (eds.), Language Use in University Teaching and Research. Contributions to the Annual Conference 2014 of EFNIL in Florence. (Duisburger Arbeiten zur Sprach- und Kulturwissenschaft 109). Peter Lang Verlag.
- Klaas-Lang, Birute 2016. State policies and institutional language choice – the vitality of Estonian, Latvian and Lithuanian in higher education. – *Sociolinguistic transition in former Soviet and Eastern Bloc countries: Recent developments two decades after the regime change*. (Peter Lang's series Prague Papers on Language, Society and Interaction / Prager Arbeiten zur Sprache, Gesellschaft und Interaktion, edited by Jiří Nekvapil, Tamah Sherman and Petr Kaderka.) Prague: Peter Lang Verlag, 235–262.
- Klaas-Lang, Birute; Metslang, Helle 2015. Language policy and sustainability of Estonian in higher education. – Gerhard Stickel, Cecilia Robustelli (eds.), Language Use in University Teaching and Research. Contributions to the Annual Conference 2014 of EFNIL in Florence. (Duisburger Arbeiten zur Sprach- und Kulturwissenschaft 109). Peter Lang Verlag, 161–177.
- Rozentalde, Kerttu 2018. Multilayered language policy in higher education in Estonia and Latvia: case of national universities. Doctoral dissertation. Riga.
- Soler, Josep; Vihman, Virve-Anneli 2018. Language ideology and language planning in Estonian higher education: Nationalising and globalising discourses. – *Current Issues in Language Planning*, 19 (1), 22–41

Birute Klaas-Lang on Tartu Ülikooli eesti keele võõrkeelena professor, Tartu Ülikooli nõukogu liige, Eesti Kõrghariduse Kvaliteediagentuuri nõukogu liige. Klaas-Lang juhib eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe nõukogu, on Eesti keelenõukogu liige ja oli selle esimees 2005–2017. Tema teaduslikud huvialad on keelepoliitika, keeletüpoloogia, eesti keele teise keelena ja võõrkeelena omandamine ja õpetamine.

„Kui võrrelda riiklikus kõrghariduspoliitikas viimase kümne aasta jooksul toimunud muutusi, siis on ilmne suundumus rõhutada rahvusvahelistumise ja kõrgkoolide võõrkeelestamise vajalikkust kui akadeemilise edu ja kvaliteedi tagatist. Kadunud on aga põhimõtted, mis peavad oluliseks kindlustada Eesti riigikeele toimimine kõrghariduskeelena. Kuigi riik rahastab eestikeelse oskussõnavara arendamist ja eestikeelsete kõrgkooli-õpikute koostamist ja kirjastamist, jäävad need õpikud ilma eestikeelse kasutajaskonnata riigilisse tolmu koguma ja oskussõnavara ei jõua praktikasse juurduda.“

(Birute Klaas-Lang, Helle Metslang. Eesti keele kestlikkus kõrghariduses. – Akadeemia 2018: 675.)

Eesti Teaduste Akadeemia ja eesti teaduskeel

Karl Pajusalu

Eesti Teaduste Akadeemia

Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Eesti Teaduste Akadeemia (TA) loodi 1938. aastal ehk 80 aastat tagasi iseseisvas Eesti Vabariigis. Akadeemia esimeste liikmete hulgas olid Tartu ülikooli soome-ugri keelte professor Julius Mark ja tuntud rahvaluuleuurija Oskar Loorits, kes alustas keeleteadlasena ja avaldas juba üliõpilasena mõjuka keeleuuendusliku grammatika (1923). Julius Margi üheks olulisemaks saavutuseks on peetud Õpetatud Eesti Seltsi esimehena selle varem saksakeelse tegevuse sihikindlat muutmist eestikeelseks. TA hakkas kohe tegelema ka eesti keele küsimustega, kuid suleti peagi pärast Eesti okupeerimist Nõukogude Liidu poolt 1940. aastal.

Pärast Teist maailmasõda asutati 1946. aastal ENSV Teaduste Akadeemia, mis sai omamoodi teadusministeeriumiks. 1947. aastal asutati TA allasutusena Keele ja Kirjanduse Instituut (KKI), millest kujunes keskne eesti keele uurimis- ja arenduskeskus Nõukogude Eestis. Teaduste Akadeemia roll ei piirdunud aga ainult KKI haldamisega. Ka Emakeele Selts sai jätkata oma tegevust TA juures. Kuigi 1950. aastal suleti enamik Eesti teadusseltse, jätkus Emakeele Seltsi tegevus TA juhtkonna toetusel. ENSV TA akadeemikuna sai seista eesti teaduskeele edendamise eest Johannes Voldemar Veski, kes nimetati 1946. aastal akadeemikuks ja sai ka esimeseks KKI õigekeelsuse ja sõnaraamatute sektori juhataja kohusetäitjaks. Veskit võib pidada teenekaimaks eesti teaduskeele arendajaks läbi aegade.

1960. aastal moodustati teaduste akadeemia juurde Vabariiklik Õigekeelsuse Komisjon, mille esimeheks määrati matemaatikust TA asepresident Arnold Humal. Märnatavalt sai 1960ndatel oma tegevuse haaret laiendada Emakeele Selts, kes hakkas korraldama keelepäevi, sh eesti teaduskeele teemadel. Teaduste Akadeemias seisid akadeemikutena eesti teaduskeele eest ka professorid Paul Ariste, Arnold Kask, Huno Rätsep jt.

Pärast Eesti taasiseseisvumist muutus Eesti Teaduste Akadeemia jälle personaal-akadeemiaks, kuid selle koordineerida jäi endiselt teadusseltside tegevus. Emakeele Seltsi tegevus muutus endisest laiahaardelisemaks, alates 1993. aastast on seltsi keeletoimkond olnud keskseid eesti kirjakeele õigekeelsusküsimuste käsitlejaid. Emakeele Selts ja teaduste akadeemia on kahel viimasel kümnendil korraldanud ühiselt mitmeid keeleüritusi, mille hulgas on tähtsal kohal olnud arutelud eesti teaduskeele üle.

Ettekandes esitan ülevaate 80-aastase Eesti Teaduste Akadeemia tegevusest eesti keele ja eesti teaduskeele alal.

Mida tähendab minu jaoks rahvusülikool?

Ants Peetsalu: „Pean kõige olulisemaks eestikeelset õpetust kõikidel erialadel. Emakeele jätkusuutlikku kasutamist loen üheks väga oluliseks rahvusülikooli tunnusemärgiks.“

(Akadeemia 2018: 200)

Keemiateaduse algusaastad ja areng Eestis

Helvi Hödrejärvi

Tallinna Tehnikaülikool

Keemiateadus on tuntud spetsiifilise keelekasutuse poolest. Seetõttu vajas ka Eesti keemiateaduse arenguks omakeelset terminivara. Veel keskajal nimetati keemiat Egiptuse ehk mustaks kunstiks: sõna *chemi* tähistas musta värvi. Kreeklane Empedokles (492–432 e.m.a) seadis üles uue õpetuse, mille järgi asjade aluseks on neli algainet: maa, vesi, õhk ja tuli. Seda teooriat toetas ka Aristoteles (384–432 e.m.a).

Keemia kujunes täppisteaduseks 18. sajandil, saades algtõuke prantslase A. L. Lavoisier' (1743–1794) töödest, mis uurisid keemilisel reaktsioonil toimuvaid muutusi osavõtivate ainete täpse kaalumise teel ja andsid põlemisprotsessile tänapäevase selgituse, jättes kõrvale flogistoni, s.o hüpoteetilise „tulemateeria“ teooria.

Eestis oli kuni iseseisvumiseni 1918. aastal kohalik ametlik teaduskeel vene või saksa keel. Eestikeelse keemiterministiku puudumine tekitas raskusi keemiaga seotud tekstide avaldamiseks trükis. Selle leevendamiseks ilmus 1914. aastal Tartus kollektiivse pingutuse tagajärjel 48-leheküljeline „Keemiasõnastik“.

Oluliseks versta-postiks oli saanud 1869. aastal ilmunud F. J. Wiedemanni (1805–1887) koostatud 158-leheküljelise mahuga (2,75 kg kaaluv) „Ehstnisch-Deutsches Wörterbuch“.

Kasutusele tulid ka F. R. Kreutzwaldi (1803–1882) ettepanud elementide nimed: *süsinik, vesinik, hapnik*. Sõnade, nagu *põleti, jahuti, kuivati* jt puhul on lähtutud üldkasutatavate sõnade – *võti, ratsuti* jt – moodustamise eeskujust. Kokku töötati välja vene-, saksa- ja eestikeelseid vasteid 647 keemiterminile. Kuni sõnastiku valmimiseni peeti 40 koosolekut keemiakeele paikapane-kuks.

Sõnastiku koostamise kallal töötasid Eesti vabariigi ajal alaliselt L. Kampman (keemik), J. Lehtman (stud agr), K. Luts (keemik), A. Nõmmik (stud agr), J. Semper (stud phil), P. Teearu (keemik), R. Wallner (proviisor), A. Wallner (matemaatik), A. Weiderman (stud biol).

Edasine keemiateaduse areng Eestis oli põhiliselt seotud Tartu Ülikooli ja Tallinna Tehnikaülikooli teadlaste tegevusega. Rahvusliku õppejõudude kaadri (vennad Enn ja Verner Jakob Lõhmus, prof E. Jaakson jt) ees seisis ülesanne kujundada eestikeelne üli-

kool. Orgaanilise keemia edendaja oli prof Paul Kogerman, füüsikalise keemia arendaja prof Adolf Parts, analüütilise keemia alused töötas eestikeelsetena välja prof August Paris.

Eesti keelel teaduskeelena tuli oma õiguste eest võidelda ka Teise maailmasõja puhkemise järel. Kui Eesti kaotas 1941. aastal iseseisvuse, toimus doktori- või kandidaadi-kraadide kinnitamine Moskvast. Selleks tuli ka väitekirjad avaldada venekeelsena. Hea oli, kui kaitsmine toimus Eestis ja kaitsekõne võidi pidada eestikeelsena.

Aeg on näidanud eesti teaduskeele eest käiva võitluse pidevat jätkumist ja vajalikkust ka käesoleval ajal.

„Keele kestlikkuse tegureid välja tuues on rõhutatud just kõrghariduse keelsust kui keele kestlikkuse üht kõige olulisemat näitajat (vt Soler-Carbonell 2012; Vilà, Bretxa 2014). Tuleb nõustuda David Crystaliga: isegi keelt, mida räägib 20 miljonit inimest, on olnud põhjust nimetada puudega keeleks, kui kõrghariduses on valdav inglise keel (2002: 13).“

(Birute Klaas-Lang, Helle Metslang. Eesti keele kestlikkus kõrghariduses. – Akadeemia 2018: 668.)

Vikipeedia artikkel – miljon võimalust kasutamiseks õppetöös

VAATMIK

Riina Reinsalu, Sirli Zupping

Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Üliõpilaste kirjaliku väljendusoskuse arendamine on üks ülikooliõpingutele seatud eesmäärke, kuid selle täitmist võivad takistada mitmesugused tegurid, sh üliõpilaste vähene huvi kirjutamisülesande vastu. Üks võimalus suurendada üliõpilaste huvi on asendada traditsiooniline referaat või (analüütiline) essee, mida loeb enamasti vaid õppejõud, veebis vabalt kättesaadava vikiartikliga. Kuna 308 keeleversiooniga Wikipedia on kõige populaarsem, sagedamini kasutatav ja refereeritav veebientsüklopeedia (vt nt Tereszkiewicz, 2010: 66), pakub see võimalust kõnetada võimalikult suurt lugejaskonda, andes üliõpilaste tööle lisaväärtust (Konieczny 2012). Lisaks saab vikiartikli ülesande kaudu arendada üliõpilaste digitaalset ja infokirjaoskust, kriitilist mõtlemist ning koostööoskusi, tähtsustada mõistete ja metodoloogia osa teadustöös ning teadusliku suhtluse põhimõtteid, toetada võõrkeeletõpet jm (Fesakis, Zoumpatianou 2012).

Anname ülevaate sellest, mil viisil kasutavad Tartu Ülikooli eesti keele väljendusõpetuse keskuse õppejõud vikiartikli ülesannet väljendusõpetuse kursustel, et arendada üliõpilaste akadeemilist kirjaoskust. Samuti osutame võimalustele, kuidas vikiartikli ülesanne võimaldab ainetevahelist koostööd. Vikiartikli ülesande kasutamine nii keele kui ka aineõppes toetab ühtlasi arendustöö Miljon+ põhieesmärki – kiirendada eesti Vikipeedia jõudmist miljoni artiklini.

Allikad

- Fesakis, Georgios; Zoumpatianou, Maria 2012. Wikipedia Uses in Learning Design: A Literature Review. – Themes in Science and Technology Education, 5(1–2), 97–106.
- Konieczny, Piotr 2012. Wikis and Wikipedia as a Teaching Tool: Five Years Later. – First Monday, 17(9). DOI: <https://doi.org/10.5210/fm.v0i0.3583>.
- Tereszkiewicz, Anna 2010. Genre Analysis of Online Encyclopedias: The Case of Wikipedia. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Mida tähendab minu jaoks rahvusülikool?

Jüri Talvet: „Väikerahvastel nagu eestlased on rahvusülikooli aegumatu peakohus hooldada oma rahvuse olemasolu — tema vaimu, kultuuri ja keele kestmise eest.“

(Akadeemia 2018: 196)

Eesti teadusterminite sajand

VAATMIK

Peep Nemvalts

Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituut

TLÜ teaduskeelekeskus

Aastal 2018 tähistab Eesti Vabariik oma sajandijuubelit ning tuleval aastal täitub 100 aastat eestikeelse ülikoolihariduse algusest. Kohe sadakond aastat tagasi algatati laialdane eestikeelse teaduse ja kõrghariduse jaoks vajalike terminite loomise ja levitamise protsess. Muidugi oli eesti termineid loodud varemgi, ent rohkem või vähem juhuslikult.

Eesti esimeseks oskussõnastikuks peetakse saksa-vene-eesti matemaatika sõnastikku, mille saamisluгу tutvustav eessõna algab nii:

„Et matemaatika oskussõnade järele tärpanud vajadust täita, nimetas Eesti Kirjanduseselts oma keeleteoimekonnale iseäralise alatoimekonna, kes senini tarvitatud arvamise- ja mõõtmiseõpetuse oskussõnadest sündsamad pidi välja valima ning veel puuduvate nimetuste jaoks kohaseid uusi sõnu otsima, mis kõlbaksivad tarvitada.“ (MS 1909: 3)

Vaatmikul esitan ajatelje abil valiku olulisemaid sündmusi ja saavutusi alates eelloost ja Tartu Ülikooli muutmisest eestikeelseks ning nüüdsete Tallinna Tehnikaülikooli ja Tallinna Ülikooli eelkäijate rajamisest aastal 1919. Samal ajal algatati paljudel erialadel süsteemne eesti terminitöö toimikondades, millest kujunes nüüdseni kestev tugev traditsioon. Praegust olukorda iseloomustavad riiklikud eesti keele arengukavad, eesti terminitöö ja eestikeelsete kõrgkooliõpikute programmid kõigi teadusalade tarvis. Need on pärast Eesti iseseisvuse taastamist mõnevõrra toetanud võimalusi arendada ja levitada eestikeelset terminivara. See loob eelduse kasutada eesti keelt igas teadusharus, kuigi ingliskeelestumise surve kasvab. Siiski ei tohi panna võrdusmärki teaduse rahvusvahelisuse ja ükskeelsuse vahele. Teadusmõtte rikkus ilmneb parimal moel mitmekeelsuses, mistap esitan näiteid eesti teadustermineist võrdluses teiste keeltega.

Allikas

MS 1909 = Matemaatika sõnastik. Tartu: Eesti Kirjandus. 1909.

Peep Nemvalts: „Kõrghariduse kvaliteedi näitaja on ka selge ja ladus eesti oskus- ja teaduskeel. See on eestikeelse Eesti riigi ja teadmusühiskonna arengu vajalikke eeldusi. Seetõttu peaks valitsus looma ja tagama tingimused kõrgkoolides eesti teaduskeele õppeks, sest sedakaudu arenevad ka eestikeelsed õppekavad kvaliteetsemaks. Selles suunas on küll rakendatud mitu programmi, ent pidev ja piisav otsene toetus seni puudub.“

(ERR.ee Uudised 16.01.2013, <https://www.err.ee/340061/teadlane-korghariduse-kvaliteedi-naitaja-on-ka-eesti-teaduskeel>)

Erialaterminid ja paradigma muutus lapiku Maa ja eesti foneetika näitel

Mati Hint

Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituut

Meie teaduslikud teooriad ei ole tegelikkus, nad on kas vähem või rohkem adekvaatsed mudelid maailma mõistmiseks, võibolla ka mõtestamiseks. Teooriad ei püsi paigal, neid arendatakse ja täpsustatakse ning üldjuhul eeldame, et täpsustatud ja põhjalikumalt verifitseeritud teooria on tegelikkuse parem mudel kui puudulikult verifitseeritud ja vastuoluline teooria. Kui näiteks taldrikukujulise Maa teooria asemele hakkas tulema arusaamine kerakujulisest Maast, siis oli see uus arusaamine parem tegelikkuse mudel kui lameda Maa teooria.

Mis juhtub terminite ja üldkeelesõnadega, kui nende tähendus maailmapildi (mudeli) muutudes teiseneb? Kui Galileo Galilei ütles „Ta pöörleb siiski“, siis jäid keelekasutusse sõnad ja sõnaühendid nagu *päikesetõus* ja *päike tõuseb*, *päikeseloojang* ja *päike loojub*, kuigi nende väljendite tõlgendus maailmapildina muutus kardinaalselt. Mõni väljend või terminina kasutatud sõna võib ka muutuda tarbetuks. Näiteks *taevakummi* mõiste ja see, kuidas taevakumm lameda Maa serval tuleb maapinnale nii lähedale, et seal ääre peal saavad elada ainult pudelipikkused pügmeed.

Eesti keele häälikusüsteemi on meie emakeele teadusliku uurimise ajaloos esitatud kahe teineteist välistava põhimudeli abil: üks on kõigile tuntud häälikuvälte teooria (erinevalt teistest keeltest on kõigil eesti keele häälikutel kolm pikkusastet, mis võivad eristada tähendusi, nt *koli* – *kõli* – *kõli* jne), teine on silbiprosoodia teooria, mis ligi saja-aastase vahe järel on taas muutunud üldtunnustatuks. 1960-ndatel alanud paradigma muutus eesti häälikusüsteemi mudeldamisel on praegu seisus, kus eelmise teooria terminikasutus takistab praktika ja tänapäevase teooria kokkuviiimist.

Häälikuvälte teooria ei ole kokkusobitav foneemiteooriaga, mis juba peaaegu 80 aastat on häälikusüsteemide mudeldamise ja seletamise vältimatuks aluseks. Aga meie

siin ja praegu oleme eesti keele ortograafia seletamisel ja õpetamisel, ka lugema ja kirjutama õpetamisel, skisofreenilises olukorras, kus 1880-ndatest peaaegu siiamaani valitsenud häälikuvälte teooriat ei ole enam võimalik pidada eesti häälikusüsteemi (foneetika) adekvaatseks mudeliks, kuid aabitsad ja eesti ortograafia reeglid opereerivad endiselt *lühikeste, pikkade ja ülipikkade häälikutega*. Tänapäevases teoorias ei saa nendel terminitel olla kolmikvastanduslikku sisu, nagu häälikuvälte teoorias.

Eesti ortograafia nn põhireeglid on nagu maailmapildi esitamine lameda Maa teoorias, et siis keeruliste teisendustega jõuda Eduard Ahrensi loodud eesti keele ortograafiani (kerakujulise Maa pildini).

Mida tähendab minu jaoks rahvusülikool?

Marju Lepajõe: „Rahvusülikool tähendab minu jaoks emakeele püsimist kõigi aegade kiuste, sest ülikool on eesti rahva hing.“

(Akadeemia 2018: 198)

Õpilaste funktsionaalsest lugemisoskusest ja õpetajate terminitarvitusest robomatematika tundides

Janika Leoste

Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituut

Matemaatika I kooliastme õppekava sätestab, et eesti keelt tuleb ainesse lõimida nii, et kujundataks (ja kujuneks) teadlik lugemisoskus matemaatikateksti ning töökorralduste kaudu. Samuti peaks õpilane oskama koostada matemaatikatekste õpetaja antud teemal. Digipädevuse osana on märgitud, et õppur kasutab õppides tehnoloogiat.

Nii võiks eeldada, et kui õpetaja toob matemaatikatundi roboti või mõne muu tehnikaime, siis võiks selline uuenduslik õppimine kulgeda valutult.

Päris elus see paraku nii ei ole. Õpilane, kes suudab lahendada ühe- kuni kahe-tehtelise kirjaliku tekstülesande, jääb hätta, kui on vaja lugeda ning mõista robotile töökorralduse andmiseks vajalikku funktsionaalset teksti. Ühest küljest võib põhjuseid otsida laste kehvast tehnikateksti mõistmise oskusest, kuid teisest küljest ei saa ära unustada ka asjaolu, et sedasorti juhised sisaldavad hulgaliselt oskussõnavara, millega ei lapsed ega õpetajad varem kokku puutunud ei ole.

Ettekandes käsitlen oma doktoritöö osana robomatematika uuringus küsitletud õpetajate vastuseid. Annan esiteks ülevaate, milliseid robotikaga seotud termineid on õpetajail tulnud tunde ette valmistades selgeks õppida. Teiseks: mis täpselt roboti-eksperimentidega seotud tekstide puhul lastele kõige rohkem raskusi valmistab ning mida õpetajad on raskuste ületamiseks ette võtnud.

Mida tähendab minu jaoks rahvusülikool?

Tiit Kutser: „Koht, kus on võimalik eestikeelne teaduslik diskussioon.“

(Akadeemia 2018: 198)

Tallinna Ülikoolis aastatel 2003–2017 kaitstud ajaloo lõputööde eesti keel juhendaja seisukohast

Helena Sepp, Alar Sepp

Turu Ülikool Tampere Ülikool

Taust ja kontekst. Ajaloo eriala asutati Tallinna Pedagoogikaülikooli sotsiaalteaduskonnas 1999. aastal ja aastal 2005 viidi eriala üle Tallinna Ülikooli (TLÜ) Ajaloo Instituuti, mis omakorda ühendati 2015. aastal humanitaarteaduste instituudiga. Esimesed aastad toimus erialal põhikooli ajalooõpetaja diplomiõpe, mille esimene lend lõpetas 2003. aastal. Seoses õppekava reformiga mindi üle 3+2 süsteemile, mille esimesed ajaloo bakalaureused lõpetasid aastal 2005. Õppekava uuendati põhjalikult alles 2016. aastal sisseastunute jaoks.

Soomlanna Helena Sepp töötas aastatel 2001–2017 ehk kokku 16 aastat TLÜ ajaloo-lektorina. Ta ehitas ajaloo-professor Mati Grafi volitatuna üles esialgse soomepärase tudengite teadustööde süsteemi: teisel kursusel kirjutasid üliõpilased algallikatel põhineva proseminaritöö, mille pikkus oli umbes 25 lk. See laiendati omakorda bakalaureusetööks mahuga 50–80 lk. Enamasti jätkati magistriõppes varem valitud teemaga, mis süvendati magistritööks mahuga vähemalt 100 lk. Selle süsteemi viimane nominaalajaga lend lõpetas käesoleva aasta kevadel.

Valim. Enamiku ettekande valimist moodustavad lektor Helena Sepa aastatel 2003–2017 juhendatud 63 eestikeelset ajaloo lõputööd, millest üheksa on diplomi-, 51 bakalaureuse- ja kolm magistritööd. Keskmiselt juhendas ta 15 aasta vältel nelja tööd aastas. Lõputööd käsitlevad enamasti eesti ajalugu 20. sajandi esimesel poolel ja tuginevad valdavalt arhiiviallikatele. Meedik Alar Sepp oli aastatel 2007–2010 nelja meditsiiniajaloo teemalise lõputöö juhendaja, millest kolm olid bakalaureusetööd ja üks magistritöö.

Lõputööde keeleline analüüs. Ettekandes vaadeldakse mainitud teadustööde õigekeelsuse, sõnastuse ja lauseehituse probleeme. Pööratakse tähelepanu sellele, kuidas ajaloo algallikate keel mõjutab autorite keelekasutust. Vaagitakse huvitavat ilmingut: kuidas soomekeelne juhendaja juhendas hulgaliselt eestikeelseid töid. Lõpuks võetakse kokku 15 aasta lõputööde arengujooned ja antakse lõpphinnang.

Allikad

Alar ja Helena Sepa koduarhiiv, Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu digitaalne raamatukogukeskkond ETERA (puuduvad algusaastate tööd).

Mida tähendab minu jaoks rahvusülikool?

Leho Tedersoo: „Rahvusülikool on koht, kus annan tudengitele nii eesti- kui ka ingliskeelseid loenguid ja teen rahvusvahelist teadustööd, tundes end samas koduselt eestikeelses ja -meelses õhkkonnas.“

(Akadeemia 2018: 198)

Kas tehnikaerialade üliõpilaste lõputööde faktid ja arvud on alati veenvad?

Kaire Viil

Tallinna Tehnikaülikooli Virumaa kolledži keeltekeskus

Tehnikaüliõpilaste teadustekstid peavad olema faktitäpsed ning nendes leidub ohtralt arve. Ettekandes vaatlen, kuidas kõnekeel on järjest rohkem mõjutanud tehnikaerialade üliõpilaste lõputöodes põhi- ja järgarvsõnade, numbrite ja muude sümbolite kirjutamist. Töötasin analüüsiks läbi 50 ülikoolide lõputööd, mis asuvad raamatukogude digihoidlates.

Ettekandes otsin vastust küsimusele, millistele teemadele peaks akadeemilise väljendusoskuse tundides hakkama rohkem rõhku panema, et üliõpilaste arvudest küllastatud akadeemilises stiilis kirjutised oleksid selged, ühemõttelised ning ladusad. Ülikoolide õppeinfosüsteemidest leitud akadeemilise kirjutamise ainekavad ei pööra tähelepanu arvude, lühendite õigekirjale ega tühikute kasutamise õpetamisele.

Lisaks kõnekeelsustele märkasin tehnikaüliõpilaste lõputööde põhi- ja järgarvsõnades liigseid käändelõppe, Wordi tekstitöötlusprogrammi automaatseadete usaldamist või hoopistükkis laiskust ja mugavust. Paraku pole tehnikateemalised juhendid ja muud selle valdkonna igapäevased (reklaam)tekstid üliõpilastele alati eeskujuks ning õigekirja eest vastutab üliõpilane ise, mitte juhendaja. Uurisin kõrvutuseks ka humanitaarerialade diplomitöid ning jõudsin järeldusele, et põhi- ja järgarvsõnade kirjutamise eksimused ning lihtsakoelised kõnekeelsused arvude märkimisel on eri valdkondade lõputöodes sarnased.

Mida tähendab minu jaoks rahvusülikool?

Peeter Saari: „Minu jaoks on rahvusülikool eestikeelse kõrghariduse, eesti teaduskeeke ja seeläbi ka eesti keele kultuurkeelete liigas püsimise garant.“

(Akadeemia 2018: 197)

Mida teha suurte arvudega?

Heido Ots

Eesti Entsüklopeedia artiklis „Kümnendsüsteem“ öeldakse, et miljardist kõrgemate järguühikute nimetusi palju ei kasutata (EE (5): 337). Tavaelus piisab miljarditest, 10⁹: seda kõigi Maa inimeste loendamiseks ja enamasti nii era- kui ka avaliku raha üle lugemiseks. Siiski tahab inimaju ka harva esile kerkiva väga suure arvu korral tabada suurusjärku. Näitena võib tuua nii USA kui ka Soome meedia uudiste pealkirjad „Apple’ist on saanud **triljon**iettevõte!” või „Apple’ist on saanud **biljon**iettevõte!”. Lisaks suurusjärgule ongi oluline ka kultuurikuuluvus.

Maailmas (mainimata India, Hiina jm idamaiseid isepäraseid lahendusi) on kasutusel kaks kümnendsüsteemi kõrgemate järguühikute astmikku. Esimese, pikksammuastmiku (ingl *long scale*) puhul antakse nimetused ladina arvsõnade abil miljoni astmete järgi. Teise, lühisammuastmiku (*short scale*) puhul on samm tuhat, kuid otsene seos arvu nullide hulga ja järguühiku ladinakeelse nimetusega puudub. Astmikud on eri riikides eri aegadel vahetunud nii, et neid ei saa enam siduda endiste nimiriikidega: nt pole Inglismaa 1974. aastast enam ametlikult pikksammu ehk Briti süsteemi riik, Prantsusmaa aga on 1961. aastast pikal sammul tagasi.

Eesti oli enne okupatsiooniaega pikksammumaa. Seda kinnitab lisaks toonasele õigekeelsussõnaraamatule (VÕS) ka pikksammuastmikule omane vahejärguühik *miljard* (10⁹). Praegu on nõukogude okupatsiooni ja hilisema angloameerika tekstide kalkatõlkimise tulemusena hakanud eesti keelekorraldajad pidama pikksammu-termineid vananenuks ja vaid „mõnel maal kehtivaks“ (vt ÕS 2013 s.v. *biljon* ja *triljon*). Tegelikult on need n-ö mõned maad Euroopa Liidu partnerid, enamik Mandri-Euroopa riike: Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Saksamaa, Soome, Rootsi, Taani, Hispaania, Itaalia. Nimetada tuleb veel IX kaalude ja mõõtude peakonverentsi otsust, milles soovitati kasutada pikksammuastmikku kogu maailmas (Suurten lukujen .. s.a.). Ilmselt oli see üks põhjusi Prantsusmaa astmikuvahetamiseks 1961. aastal.

Eestis ei ole õnnestunud leida sisulist, st mitte pelgalt korpusepõhiselt „õigekeelsuslikku” otsust oma sammuastmiku vahetamise kohta. Kui Prantsusmaa oli 18. saj algul üle läinud lühiastmikule, siis paljud prantsuse sõnastikud nimetasid pikkastmikku „vananenud süsteemiks”. Nüüd on prantslased juba 57 aastat selles vanas tagasi – mõttekoht meilegi taas ajaloolist pikksammuastmikku kasutama hakata.

Allikad

EE = Eesti entsüklopeedia. 5. kd. Tallinn: Valgus. 1990.

VÕS = Väike õigekeelsussõnaraamat. 7. tr. 1940. Elmar Muuk (koost.). Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.

ÕS 2013 = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
<https://www.eki.ee/dict/qs/> (17.11.2018).

Suurten lukujen nimet s.a. Wikipedia. https://fi.wikipedia.org/wiki/Suurten_lukujen_nimet (17.11.2018).

Mida tähendab minu jaoks rahvusülikool?

Johann Langemets: „Rahvusülikool on nii võimalus kui ka kohustus teha teadust ja seda edasi anda oma emakeeles.“

(Akadeemia 2018: 198)

Kuhu lähed, eesti oskuskeel?

TÖÖTUBA

Kadri Sõrmus, Kadri Vare

Haridus- ja Teadusministeeriumi keeleosakond

Sirli Zupping

Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Töötoas arutletakse teemadel, mis on olulised eesti terminitöö arendamisel. Kesken-
dume kahele põhiküsimusele, millest esimene käsitleb eesti oskuskeele kajastamist
Eesti keelepoliitika põhialustes ning teine vaatab 2017. aastal lõppenud eestikeelse
terminoloogia programmi jätku. Muu hulgas otsitakse koos vastuseid järgmistele
küsimustele.

- Kelle asi on oskussõnavara arendada?
- Millist terminituge vajatakse praegu ja tulevikus?
- Kuidas tõhustada terminitöö koordineerimist?
- Miks ja kellele on vaja terminitöö nähtavaks teha?
- Kuidas terminitööd väärtustada?

Töötuba toimub maailmakohviku meetodil nii, et osalejatel on võimalik kaasa
rääkida ja teha ettepanekuid vastava eelnõu koostamises. Osalejad saavad eraldi
laudade taga arutleda neile oluliste küsimuste üle ja jagada oma vaateid. Iga laud oma
küsimuste ja võimalike vastustega on nagu omaette temaatiline maailm, töötoa edene-
des jagatakse kujunenud tõekspidamisi ja lahkavamus teistegagi. Arutatust tehakse
kokkuvõtte, mis edastatakse nii keelepoliitika eelnõu kui ka terminitöö toetamise
põhimõtete koostajatele.

**„Kui veel mõni aasta tagasi võis kindlalt väita, et Eesti riigi
seadused ja määrused, arengukavad ja programmid toetavad
igati eesti keele kasutamist ja arendamist kõigis valdkonda-
des, sh kõrghariduses ja teaduses, siis praegu kehtivas kõrg-
hariduse programmis puuduvad selgelt sõnastatud seisukohad
ja abinõud, mis tagaksid eesti keele kestmise kõrgharidus-
keelena.“**

(Birute Klaas-Lang, Helle Metslang. Eesti keele kestlikkus kõrg-
hariduses. – Akadeemia 2018: 684.)

Eesti tehnikateaduskeele ja terminite arendusest Tallinna Tehnikaülikoolis

Priit Kulu, Jakob Kübarsepp, Rein Laaneots

**Tallinna Tehnikaülikooli inseneriteaduskonna
mehaanika ja tööstustehnika instituut**

Ettekanne käsitleb järgmisi küsimusi:

- eesti keele seisund Eesti kõrghariduses;
- tehnikateadustega seotud teaduskeel (terminiarenduse põhimõtted, eestikeelsed teadustrükised, magistri- ja doktoritööde eestikeelsed kokkuvõtted);
- terminiarendus TTÜs (sõnaraamatud, kõrgkooliõpikud) viimasel viiel aastal (2014–2018);
- terminiarendus materjalitehnika, metroloogia, tootmistehnika, ehituse jt valdkondades (terminoloogiavihikud, seletavad sõnaraamatud, eestikeelne õppetöö);
- eestikeelsete kõrgkooliõpikute koostamine tulenevalt kõrgkooliõpikute loomise toetamise põhimõttest 2018–2027.

Terminiarenduse põhimõtted on

- kasutatavus nii õppe- kui ka teadus- ja arendustegevuses;
- eestikeelse terminivara süsteemne arendus, eelkõige laia kasutajaskonnaga valdkondades;
- võõrkeelsed terminid valitakse vaid tegelikus kasutuses (õpikud, käsiraamatud, teadusartiklid, internet) olevate hulgast;
- terminite täpsust ning kasutajasõbralikkust suurendavad määratlused (seletused);
- kooskõla õppekirjanduses, populaarteaduslikes artiklites, sõnaraamatutes jm sisalduvate terminite vahel.

Olulisemad eestikeelsed teadustrükised tehnikateaduste alal on Eesti Teaduste Akadeemia kogumikud „Teadusmõtte Eestis. Tehnikateadused“ (2002, 2007, ilmumas 2019) ja populaarteaduslikud trükised. Kõik kaitstud magistri- ja doktoritööd sisaldavad vähemalt üheleheküljelist eestikeelset lühikokkuvõtet, mis kätkeb uusi kitsa eriala termineid. Põhiprobleem on, et seoses välisdoktorantide ja -juhendajate osakaalu suurenemisega langeb lühikokkuvõtete koostamisel põhirõhk juhendajaile või õppekava juhile. Laiendatud kokkuvõtetenäidete pole seni jõutud ja seda ka juba eespool nimetatud põhjusel.

Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu andmetel on akadeemilised töötajad viimasel viiel aastal (2014–2018) olnud üsna aktiivsed eesti teadus- ja õppekeele, samuti tööturul ja ühiskonnas laiemat kasutamist leidva keele arendamisel: ilmunud on 12 sõnastikku, 49 õpikut ja käsiraamatut (sh 35 tehnikateaduste valdkonda kuuluvat) ning 146 standardit. Ettekandes toome näiteid viimase aja arengutest materjalitehnika, metroloogia, mehaanika ja masinaehituse ning ehituse vallas.

Kui eelmiste kõrgkooliõpikuprogrammide toel anti Tallinna Tehnikaülikoolis välja ligi 30 õpikut, siis 2019. aastast kehtima hakkavate digitaalsete kõrgkooliõpikute toetamise põhimõtete juures väheneb õpikute koostamine lähema kolme aasta jooksul oluliselt – tehnika, tootmise ja ehituse õppevaldkonnas ühe-kahe õpiku võrra aastas. Põhjus on vahendite nappus ja digiõpikute koostamise kõrgem hind. Peamiseks probleemiks saab õpikute kirjastamine.

Allikad

- Just, Elmar-Jaan; Õiger, Karl; Just, Alar 2015. Puit- ja puidupõhised konstruktsioonid. Tallinn: TTÜ Kirjastus.
- Kulu, Priit; Kübarsepp, Jakob; Laansoo, Andres; Veinthal, Renno 2015. Materjalitehnika I. Tehnomaterjalid. Õpik kõrgkoolidele. Tallinn: TTÜ Kirjastus.
- Kulu, Priit; Kübarsepp, Jakob; Laansoo, Andres; Veinthal, Renno 2015. Materjalitehnika II. Konstruktsioonimaterjalide tehnoloogia. Õpik kõrgkoolidele. Tallinn: TTÜ Kirjastus.
- Kübarsepp, Jakob; Kulu, Priit; Laansoo, Andres; Karjust, Kristo; Saarna, Mart 2016. Materjalitehnika seletav sõnaraamat: eesti-inglise-vene. 2., uuend. tr. Tallinn: TTÜ Kirjastus.
- Laaneots, Rein 2017. Metroloogia terminibaas: eesti-inglise, inglise-eesti. <https://term.eki.ee/termbase/view/6294699/> (30.11.2018)
- Laaneots, Rein; Raba, Karl 2017. Mõõtmestamine ja tolereerimine. Toim Jüri Veerits. Tallinn: TTÜ Kirjastus.
- Lahe, Andres 2016. Õhukeseseinaliste varraste takistatud vääne. Tallinn: TTÜ Kirjastus.
- Otsmaa, Vello 2014. Betoonkonstruktsioonide arvutamine. Tallinn: TTÜ Kirjastus, Eesti Betooniühing.
- Otto, Tauno (ilmumas). Nüüdistootmine. Tallinn: TTÜ Kirjastus.
- Raado, Lembi-Merike 2018. Ehitusmaterjalid. Tallinn: Sihtasutus Professor Karl Õigeri Stipendiumifond.

„Eesti ülikoolide rektorite nõukogu kokkulepetes aastatest 2003 ja 2006 sisaldub eesti teaduskeele väärtustamine ja arendamine; [...] Doktoriväitekirjade puhul on kokku lepitud: „Doktoritöö juurde kuulub kokkuvõtte doktoritöö eesmärkidest, uurimismeetoditest ja töö tulemustest, mis on võõrkeelse doktoritöö puhul eestikeelne, eestikeelse töö puhul võõrkeelne” (ERN, vt www.ern.ee/et (4.02.2018)). Kokkuvõtte ulatust ei ole seni õnnestunud kokku leppida, kuigi juba eesti keele arengukava (EKA) nägi ette ammendavat kokkuvõtet eriala teadusartikli mahus.“

(Birute Klaas-Lang, Helle Metslang. Eesti keele kestlikkus kõrghariduses. – Akadeemia 2018: 681.)

Uus ja vana muusikaloo kategooriatena

Gerhard Lock

Tallinna Ülikooli Balti filmi, meedia, kunstide ja kommunikatsiooni instituut

Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia

Selleks, et mõista muusikat, selle nähtusi, struktuure, heliloojate otsuseid, kuulajate ootusi ja ideoloogiaid ajaloo kulus, on teiste terminite kõrval käibel vastanduvad kategooriad „uus“ ja „vana“ (terminitena mitmes keeles, sh ladina *ars nova* ja *ars antiqua*). Uuena liigitub ühtlasi kaasaegsus, nüüdislikkus, modernsus (ka tulevik); vanana rööbiti traditsioonilisus, etableeritus, regressiivsus (ka minevik). Läbi ajaloo on vaieldud, milline neist on sisuliselt parem, sobivam, õigem, soositum või elujõulisem mõtteviis. Mõnel juhul on need terminid tõstetud stiili ja kompositsioonitehnika mõisteid tähistama, nt 17.–18. sajandi

- uus kirjaviis: *stile moderno e modernne stiil, seconda pratica e teine komponeerimisviis*;
- vana kirjaviis: *stile antico e vana stiil, prima pratica e esimene komponeerimisviis*.

Mõnel juhul on nimetatud sellega ajajärke (*ars nova, ars antiqua* 13.–14. sajandil; *uus muusika* 20. sajandil). Mõnikord ilmub see ka heliloojate rühmituse nimetusena, nt „uussaksa koolkond“ 19. sajandi orkestrimuusikas, uue muusika festivali või ansambli nimes 20. ja 21. sajandil.

Sageli avaldub uus ja vana ka mitmesuguste nähtuste terminites täiendina. Kui väga täpne olla, siis uus ja vana ei tähenda sisuliselt midagi konkreetset: sisuga täidavad neid termineid vastavalt üheks või teiseks tõlgendatud või ideoloogiliselt paika pandud nähtused, struktuurid, hoiakud jne. Sellest tulenevalt on nende kasutamine muusikaloo kategooriatena keeruline ja sõltub käsitletavaist seostest, hoiakust, eesmärgist ja muusika loomise vahendite tõlgenduslikkusest.

Ettekandes tutvustan riikliku DigiÕppeVaramu (DÕV) muusikaõppe sisukoordinaatori, autori ja metoodikuna 2017–2018 koostatud uue digiõpiku peatükki „20. ja 21. sajandi muusika. Sissejuhatus“, mis käsitleb muusika suundi, protsesse ja suundumusi 20. sajandi pluralismi postulaadist lähtudes. See sisaldab oluliste mõistete määratlusi, kahte ajajoone mudelit ning tagasivaate ja kokkuvõttena lühiülevaadet uue ja vana mõtteviisi vastanduvatest suundumustest varasematel sajanditel. Ettekandes näitan lühidalt uue ja vana kulgu ja tähendusi läbi muusikaloo laine- ja spiraalmudeli näol.

Ehkki võiks väita, et kõik, mis tekib järjekorras teisena, on varasema suhtes n-ö automaatselt uus, sõltub uue ja vana määratlus siiski erisugustest sisulistest teguritest. Soovin ettekande teises osas algatada arutelu, kuidas on uut ja vana käsitletud teistes valdkondades ja mil määral on kokku puutunud sedalaadi terminite sisuliselt erineva kasutusega sisutühjast kuni eri mõistetasanditeni (ajajärgu, stiili vms määratlused).

Allikas

Lock, Gerhard 2018. 20. ja 21. sajandi muusika. Sissejuhatus. – DigiÕppeVaramu. <https://e-koolikott.ee/portfolio?id=19973> (30.11.2018).

Mida tähendab minu jaoks rahvusülikool?

Toivo Maimets: „Rahvusülikool on võimalus oma eriala õpetada ja arendada ka eesti keeles. Herderit meenutades: mõtlemine on keelest sõltuv ja eestikeelne teadusmõte on kindlasti maailma mõttevaramu lahutamatu osa.“

(Akadeemia 2018: 199)

Mida tähendab minu jaoks rahvusülikool?

Toomas Asser: „Rahvusülikool peab edendama eesti keelt ja kultuuri kõigis eluvaldkondades ning see on ainus koht, kus saab omakeelse suhtlemise kaudu tagada arstiõppe ja arstiteaduse järjekestva arengu.“

(Akadeemia 2018: 200)

Eesti teaduskeelest meditsiinis ühe õpiku näitel

Alar Veraksitš

Tartu Ülikooli bio- ja siirdemeditsiini instituut

Minu ettekande eesmärk pole kedagi hirmutada ega halada, et kõik on halb. Küll aga lähtun teadmisest, et olukorda ei saa muuta, kui ei ole selge, mida peab muutma, millised tegevused aitaks muutusi esile kutsuda ning millised muutused annaks soovitava, eesmärgipärase tulemuse. Sõlmküsimus on, kas pakutavad muudatused aitavad ka tegelikult eesmärke saavutada. Seega lähtuda tuleb eelkõige teadmisest, mis on viltu. Seejärel teadmisest, mis tegelikult aitab. Tulemused räägivad enda eest – ent kas neid õigesti lugeda oskame või tahame?

Mõned soovitusel tudengitelt uutele üliõpilastele eestikeelse füsioloogiaõpiku kohta, mille on tõlkinud ja keelestanud oma ala tipud (Schmidt & Thews 1997):

- „Schmitdi õpikuga võib ahju kütta või siis kuskil lillepoti alusena kasutada, täielik saast (suhtuge kriitiliselt ka mõmmi konspektidesse, sest need on sellesama jura põhjal tehtud). Hankige endale Guytoni õpik, Pocock [inglisekeelsed õpikud – lektori märged] ajab ka asja ära.“
- „Ise kasutasin paljukirjutud Schmidt, mis sisuliselt ajab asja ära, aga kujundus ja keelekasutus on pehmelt öeldes retro.“
- „Schmidt põhjal õppimine pole üldse nii jube, [---]“

Huvitav, millest tuleb kõnekäänd „pärlid sigade ette heitma“?

Kui räägime eesti teaduskeelest, siis kelle jaoks? Kas teadlaste endi või kõigi jaoks? Stephen Hawking on öelnud, et kui tahame, et kogu ühiskond võtaks osa meie mõtte- ja teadusmaailma arendamisest mõistmaks kõike, mis meie ümber toimub, siis peame hakkama rääkima sellest nii lihtsas keeles, et igaüks aru saaks ning suudaks sellest

arutelust osa võtta. See võiks olla meie tegevuse lähtekoht ja sihtpunkt. Et seda saavutada, näen vajadust

- õpetada lastele selgeks väga hea eesti keel;
- õpetada lastele selgeks väga hea kirjaoskus;
- õpetada lastele selgeks masinakiri;
- õpetada lastele selgeks suutlikkus oma mõtetes ning tunnetes selgusele saada, neid hallata ning selgelt väljendada – igas keeles;
- ja viimaks – kuid mitte viimasena – õpetada lastele lugupidamist enda ja teiste vastu ning kuidas seda väljendada, kasutades oma keelt ja selle sõnavara.

Ärgem unustagem, et suured hädad tulevad **väikeseid kompromisse** tehes.

Ja ma arvan teadvat, et eestikeelne teadus areneb selliselt hooldatud põllul ise edasi ilma, et selle üle peaks muretsema.

Allikas

Schmidt, Robert F.; Thews, Gerhard 1997. Inimese füsioloogia. Tlk Maria Epler, Enno Hansson, Olaf Imelik, Peet-Henn Kingisepp, Selma Teesalu, Elmar Vasar. Tartu: Tartu Ülikool.

Mida tähendab minu jaoks rahvusülikool?

Ain-Elmar Kaasik: „Rahvusülikool annab võimaluse eesti keelel tõusta kõrgemale nn kõögikeelest ja lubab arstidel suhelda patsiendiga kõige otsesemal ja arusaadavamal viisil, tõlki kasutamata.“

(Akadeemia 2018: 196)

„Rahvusvaheline teadussuhtlus saab olla mitmekeelne vastavalt keelteoskusele, ent iga rahvas vajab oma kultuuri ja hariduse arenguks emakeelset teadust. Terminikorrastuses saavutatakse parimaid tulemusi oma ala asjatundjate ja keeleteadlaste koostöös. Koostöö on otstarbekas laiemaltki, sest teaduskeel pole pelgalt hulk oskussõnu, täpne teadusmõte saab avalduda ikkagi selge lausestusega loetavas tekstis ja hõlpsalt jälgitavas kõnes. Üks Eesti ülikoolide ülesandeid ongi edendada ladusat eesti teaduskeelt. Seda aitaks saavutada senisest süsteemsem õpe, näiteks põimides iga eriala uurimistöö seminaridesse sujuva oskusteksti loomise käsitletu ning pöörates lõputööde juhendeis rohkem tähelepanu keelele. Väga oluline on seejuures juhendi enda täppiskeelsus.“

(Peep Nemvalts: teadusmõtte mitmekesisus avaldub keelerikkuses.
Teaduselu, ERR Novaator 22.11.2016,
<https://novaator.err.ee/259870/peep-nemvalts-teadusmotte-mitmekesisus-avaldub-keelerikkuses>)
